

SØRUM-SPEILET

NUMMER 3 - 2021 - 27. ÅRGANG

«Bomse-damene» fra Sørum

Malerinnen som trådte sine barnesko i Sørum

Historien som ikke ble kastet

Hvem var Agnes Håkonsdatter av Sudrheim?

Fra treet i skogen til lensekar ved Bingen

Gammeldags skole

Lederen har ordet

Først vil jeg takke for tilliten ved at jeg ble valgt til leder av Blaker og Sørum Historielag.

Jeg er den første kvinnelige leder i laget, og det er jo litt stas. Vi er et lag med mange medlemmer, og jeg håper at styret, sammen med dere, utover høsten og vinteren kan komme i gang med medlemsaktiviteter igjen.

Åpent hus

Som dere kanskje har fått med dere, disponerer vi veslebygningen på Nordli i Lørenfallet. Der vil vi prøve å fortsette med «åpent hus» hver onsdag. Styrets medlemmer vil bytte på å ha vakt. Så der kan dere komme mellom kl. 11.00 og 14.00 til en prat over en kopp kaffe. Kanskje vil dere finne bøker dere kan tenke dere å kjøpe, eller bare sitte der å lese i.

Vi trenger hjelp

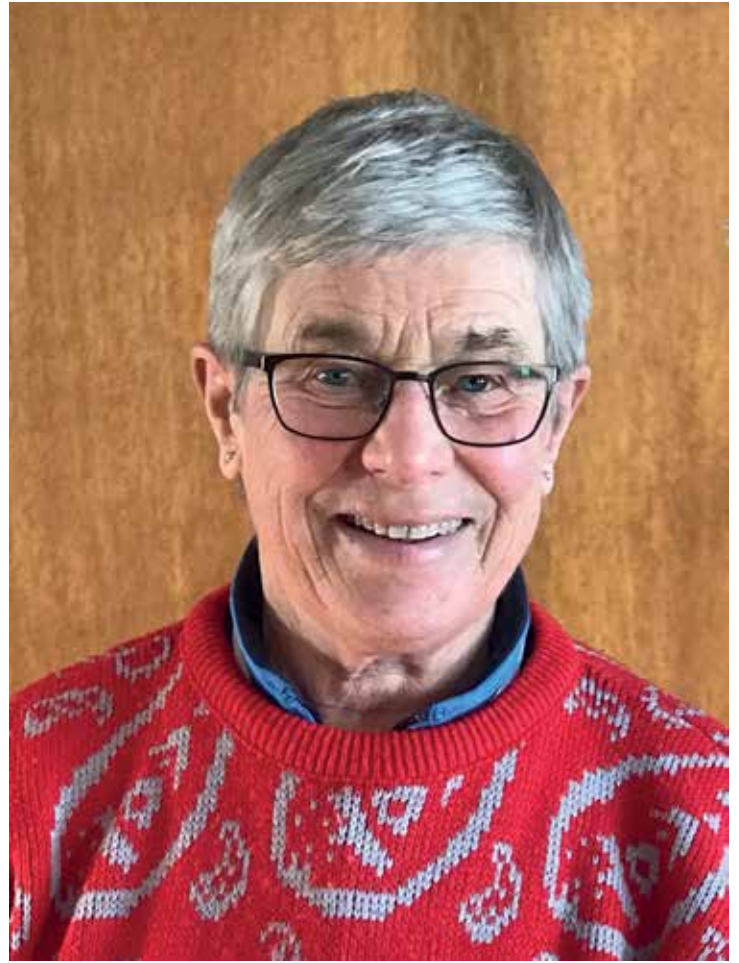
Vi har mange bøker og mye papir vi må få arkivert. Det er protokoller fra møller og meierier som nå er nedlagt, fra tidligere vannverk og mye annet. Om noen av dere kan tenke dere å hjelpe oss med noe av dette, hadde vi satt pris på det. Ta kontakt med noen i styret, så lager vi en avtale.

På både gamle og nye Vølneberg skole har vi esker med gamle skolebøker, som vi trenger å få sortert og få på plass i gamleskolen. Kanskje kan noen av våre lærermedlemmer trå til der? Vi har også vært så heldige å få gamle plansjer fra Haugtun og Fjuk skoler. Mange av oss husker sikkert disse plansjene, som ble vist fram da vi hadde bibelhistorie eller naturfag i gamle dager. Mange av disse er virkelig flotte kunstverk som det er verdt å ta vare på. Kanskje kan vi lage en utstilling, og eventuelt selge noen av dem om det er ønskelig? Vi vil prøve å få til et par medlemsmøter før jul med forskjellig innhold. Dette vil vi komme tilbake til seinere.

Stoff til Sørum-Speilet

Det vil også komme et nummer til av Sørum-Speilet før jul. Om du har noe du mener burde komme med i bladet, så ta kontakt med Randi eller Anne-Marie i redaksjonen.

Kanskje har du et gammelt amerikabrev, kanskje har du en fjern slektning som dro til et annet sted enn Amerika, og skrev hjem om hvordan livet ble dit de dro. Kanskje kjenner du en som har måttet rømme fra dagens kriger, og som nå har kunnet starte på nytt igjen. Det skulle være nok å ta av.

Elin Mørk er historielagets nye leder. Foto: R. Fjørstad.

Bygdeboka, bind 7

Det siste bindet av bygdeboka handler om resten av Blaker. Det er nå snart 20 år siden første bind av bygdebokserien kom, så nå er det på tide at siste bind blir ferdig. Styret vil øve påtrykk mot Lillestrøm kommune slik at boka blir ferdig – forhåpentligvis til jul. Det kunne jo bli en fin julepresang.

Ellers vil jeg reklamere for hjemmesiden vår. Den redigeres av Lillian Mobæk. Hun holder oss alltid oppdatert, og der finner du helt sikkert noe stoff av interesse. Ellers vil jeg henvise til arbeidsplanen vår. Den finner du også på hjemmesida vår.

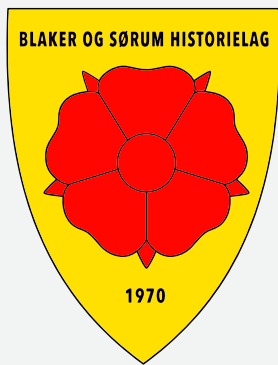
Styret ønsker dere en fin høst!

Elin Mørk

Takk til våre sponsorer:

TOTAL
UTESERVICE AS

EF **drift**
tømmer - snøservice - utemiljø

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Anne-Marie Lund – 477 57 261
Elin Helen Mørk – 958 62 613
Randi Fjørstad – 901 42 163

E-post:

sorumspeilet@gmail.com

Styreleder

Elin Mørk
Tlf.: 958 62 613
E-post: elin-hem@online.no

Adresse

Elin Mørk
Egnervegen 135
1923 Sørum

Kontonummer: 1321.08.05189

Hjemmeside

www.blakerogsorumhistorielag.no

Korrektur

Lillian Mobæk

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykk:

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

*Tre barn ved Tømtevær
- Gammeldags skole på Vølneberg.
Foto: Anne-Marie Lund*

ÅRSMØTE 2021

Den 16. juni kunne historielaget endelig holde årsmøte på Beste-FarHuset i Blaker, noen måneder forsinket pga. koronasituasjonen og med et begrenset antall deltakere grunnet smitteverntreglene. Det var 26 stemmeberettigede til stede, og Svein Sandnes ledet oss trygt gjennom årsmøtesakene.

Revidert regnskap for 2020 ble godkjent, og arbeidsplan for 2021 ble vedtatt.

Årsmøtet vedtok følgende nye kontingentsatser for 2022: «Voksne kr 400 per år, utenbygds kr 500. Kontingent for ungdommer under 25 år forblir uendret, dvs. kr 100 per år».

Det nye styret som ble valgt på årsmøtet besto av:

Leder:	Elin Mørk, ny, ett år
Styremedlemmer:	Ole Evensen, gj.valg 2 år Kåre Bøhler, ny 2 år Tom-Arne Ullersmo, ikke på valg (har ett år igjen) Randi Fjørstad, ny 2 år
Varamedlemmer:	Dag Winding-Sørensen, gj.valg ett år Hege Udnæs Hoel, gj.valg ett år Steinar Dalbakk, gj.valg ett år

Etter årsmøtet trakk Kåre Bøhler seg fra sitt verv, og det nye styret har konstituert seg slik:

Ny leder:	Elin Mørk, ett år
Nestleder:	Dag Winding-Sørensen, ett år
Sekretær:	Randi Fjørstad, to år
Kasserer:	Tom-Arne Ullersmo, ett år
Styremedlem:	Ole Evensen, to år
Varamedlem:	Hege Udnæs Hoel, ett år
Varamedlem:	Steinar Dalbakk, ett år

Det betyr at styret mangler ett varamedlem frem til årsmøtet 2022.

Vi takker Kåre Bøhler for hans tid som leder av historielaget, og den innsatsen han har lagt ned til lagets beste.

Redaksjonen ønsker i tillegg å gratulere Elin Mørk og historielaget med lagets første kvinne i ledervervet.

Innhold

Lederen har ordet	2	Fra treet i skogen til lensekar ved Bingen	10
Årsmøte 2021	3	Historien som ikke ble kastet	14
«Bomse-damene» fra Sørum ...	4	Geografi og regning i gamle dager	18
Betzy Akersloot-Berg	6	Jakten på fortiden	21
Fra sentrum til utkant	8	Gammeldags skole	22
Hvem var Agnes Håkonsdatter	9		

Her besøker BOMSE den nybakte moren Ågot Wiig Heramb i 1966. Fra v: Gunhild Berget, Olga Hauge, Eva Løfsgaard, Ågot Wiig Heramb, Brita Randby (med tina foran seg på bordet), Ingrid Mjønerud og Gerd Hovind. Foto: Otto Heramb

«BOMSE-damene» fra Sørumsdal med strikkemaskin, studiering og barselsgrøt på 1950-tallet

Av Randi Fjørstad

For snart 70 år siden var det noen driftige damer i Sørumsdal som gikk sammen om å spleise på en strikkemaskin. De lærte seg å strikke på maskinen ganske raskt. Møtene ble holdt på omgang. Problemet var bare at det var kun en som kunne strikke om gangen. De andre ble sittende å se på, og det ble for uvirksomt for disse aktive damene. Dette måtte det gjøres noe med – og strikkemøtene ble utvidet til en studiering.

Strikkemaskin og studiering

Det hele startet med Eva Løfsgaard, byjenta som ble forpakterkone på Sørumsdal prestegård. Hun ønsket seg veldig en strikkemaskin, men syntes at det både var for dyrt og for dårlig utnyttelse av maskinen å kjøpe den alene. Dessuten var det sosialt og hyggelig å gjøre noe sammen med andre. Eva fikk med seg Magnhild Lystad, som var ekspeditrise i butikken hos Lena Nøvik i Lørenfallet, husstellærer Brita Randby på Vesterskaun skole, håndarbeid- og husstellærer Synnøve Bulien, Sørumsdal skole, og sykepleier Olga Hauge Johansen. De kalte seg selv for BOMSE, dannet av

forbokstavene til de fem som var med. Gjennom årene var det noen som flyttet, noen falt fra, mens nye kom til. BOMSE fikk et langt liv, faktisk helt frem til 2015, selv om forbokstavene ikke stemte helt lenger.

Men tilbake til begynnelsen. De opprinnelige BOMSE-damene ble fort enige om at de ønsket å utfordre seg selv. Strikking alene ble for dårlig utnyttelse av tiden ifølge en av de gjenværende damene. De meldte seg derfor hos Norsk Korrespondanseskole, og midt i alle praktiske gjøremål ga de seg i kast med temaer som «Dagliglivets psykologi» og «Kommunalkunnskap». De leste, diskuterte, sendte inn besvar-

elser og fikk gode tilbakemeldinger.

Etter en periode med litteratur som tema og fordypning i Falkberget, Kjelmland og Undset m.fl., ble det i meste laget. Noen hadde i denne perioden også fått flere barn og tiden ble knappere. Novellesamlingen «Perler i prosa» ble løsningen. Fra den leste de høyt for hverandre og hadde gode diskusjoner. De sluttet å sende inn besvarelser – det tok for mye tid. Lesingen og samtalen gjorde de kun for seg selv – dette var noe de hadde stor glede av.

Gammel tradisjon

Det er ingen overdrivelse å si at disse damene både var særs ivrige, ansvars-

Tina som Brita Randby pleide å bringe med seg barselgrøten i da BOMSE-damene gikk på barselvisitt.

bevisste og tilpasningsdyktige. En gammel tradisjon som de holdt i hevd gjennom alle år var å stille opp for nybakte mødre i bygda. Vel vitende om at unge mødre trengte god og fet kost for å kunne produsere melk til de nyfødte, inviterte BOMSE seg selv på besøk så snart et nytt barn var født i bygda. Da stilte de bunadskledde med rømmegrøt og saft.

Skikken med barselgrøt er en eldgammel tradisjon i Norge – en av de virkelig gamle. Den er omtalt bl.a. i boken «Fattigmenn, tilslørte bondepiker og rike riddere – mat og spisevaner i Norge fra 1500-tallet til vår tid», skrevet av forsker Annechen Bahr Bugge ved Forbruksforskningsinstituttet SIFO.

Alt på 1500-tallet var det tradisjon at naboer kom med sendingskost i forbindelse med store begivenheter, som f.eks. bryllup, begravelser eller barsel. Ordet barsel kommer fra ordet barns-øl, ifølge ordbøkene om oldnorsk, som var gildet som ble holdt etter en fødsel eller dåp.

Noe av det viktigste som gjestene brakte med seg til «barns-øl» var barselgrøten. Kjennetegnet med sendingskost var at den var rikelig og av beste sort råvarer, ofte lokale yndlingsretter. Det begrenset seg ikke alltid til grøt, selv om rømmegrøt ble ansett som det fineste i sendingen. Gjестene kunne godt ha med seg både smør, kjøtt, flesk, brød eller ost.

Det lå mye omtanke i en slik gest. Det handlet om solidaritet og omsorg – særlig kvinner imellom. De næringsrike grøtene var gode for både kropp og sjel og veldig viktig for mødre som skulle produsere morsmelk.

Undersøkelse

Opplysningskontoret for Meieriprodukter skrev en artikkel så sent som i desember 2019 med overskriften «Mange nybakte mødre synes det er slitsomt med besøk etter fødselen». Der konkluderer de med at å koste støv av den

gamle tradisjonen med barselgrøt kan være løsningen.

En landsrepresentativ undersøkelse opplysningskontoret gjorde blant kvinner med barn under tre år viste nemlig at 41% av småbarnsmødrene syntes det var slitsomt med besøk av andre enn sine aller nærmeste etter fødselen. Selv om de syntes at det var slitsomt, fikk en av fire seg imidlertid ikke til å si nei til besøk. En av tre oppga i tillegg at de følte at gjestene hadde en forventning om på bli servert noe, f.eks. kaffe og kaker. Ca. 70 prosent av småbarnsmødrene i undersøkelsen hadde hørt om barselgrøt, og de aller fleste av disse mente det hadde vært en god ide å gjenoppta den gamle tradisjonen.

Fikk besøk av BOMSE

Ågot Wiig Heramb er en av dem som i sin tid fikk besøk av BOMSE-damene. Hun kom flyttende til Sørumsand som nygift 20-åring i 1966, ansatt som studentlærer på Sørumsand barneskole. Mannen Otto hadde fått arbeid på Bingsfoss Ungdomsskole. Lærere var mangelvare på den tiden. Kommunen hadde derfor bygget lærerboliger for å lokke lærere til kommunen, og slik hadde det seg at Ågot og Otto fra Jæren kom og slo seg ned i Sørumsand. De kjente absolutt ingen i bygda fra før.

Gjennom yrket sitt ble Ågot kjent med Eva Løfsgaard, og gjennom henne hadde hun hørt mye om de driftige damene på Sørumsletta. Hun kjente ikke de andre, men følte stor respekt for dem. De var velutdannete og var en drivkraft i mye av det som skjedde i bygda.

Da Ågot 22 år gammel fikk sitt første barn, trådte BOMSE-damene til. Ågot hadde så vidt kommet hjem med sin lille datter da hun ble kontaktet. Og Ågot forteller:

«Da Eva ringte og inviterte seg selv og damene på besøk, fikk jeg panikk. Hvordan i alle dager skulle jeg greie å stille i stand til slike driftige, flinke damer? Men Eva beroliget meg og sa at det eneste jeg måtte gjøre var å dekke et bord med grøttallerkener. Alt annet tok de med seg selv. Og det gjorde de. Jeg glemmer aldri da jeg åpnet døren – der sto alle damene pyntet i bunader, og de hadde med seg grøt, saft og vann, kaffe og kake. Full forpleining.

Jeg må si at selv om jeg i utgangspunktet fikk panikk, var det samtidig stor stas å bli satt pris på – og at den nye borgeren ble ønsket velkommen til bygda på denne måten. Jeg glemmer det aldri.»

Av de opprinnelige BOMSE-damene lever fortsatt Eva Løfsgaard og Brita Randby, begge godt over 90 år gamle. Redaksjonen sender en hilsen til begge de driftige og omtentksomme damene.

Kilder:
Ågot Wiig Heramb
Eva Løfsgaard
Wikipedia

Takk til våre sponsorer:

T&B Hansen
Installasjon AS

Betzy Akersloot-Berg

Malerinnen som trådte sine barnesko i Sørum 1850-1855

Av Morten A. Moen

I bind 2 av Sørum bygdebok finner vi på gården Arstun Berg tidlig i 1850-årene Casper, Berthe, Betzy Rezora og Caroline Mathilde Berg. De fleste vil nok da tenke at dette er en familie med tilknytning til gården. Men det er det ikke. For en stund tilbake ble jeg kjent med historien om kunstmalerinnen Betzy Akersloot-Berg. Hun ble født i Aurskog av foreldrene Berthe Nordby og Casper Berg, og som voksen levde hun mesteparten av sitt liv på den frisiske øya Vlieland i Vadehavet.

Betzy kom til verden 16. desember 1850 på gården Nordre Haugrim i Aurskog, som var eid av hennes mors familie. Samme år kjøpte den unge Casper fra Berg i Aurskog Arstun Berg i Sørum av lensmann Poul Hansen Wennevold.

Casper og Berthe fikk etter hvert fem barn, men kun Caroline Mathilde ble født i Sørum.

Arstun var på midten av 1800-tallet det største av de tre brukene på Berg i Sørum, men ble i ettertid delt og lagt til de to andre gårdene. Handelen viste seg å være en god investering for Casper da han i 1855 solgte den med god fortjeneste.

Med en svigerfamilie fra storgårdsmiljøet i Aurskog ser nok Casper for seg en mulighet for å livnære seg som skogeier og trelasthandler. Han har store ambisjoner og kjøper nå storgården Overud ved Vingersjøen i Kongsvinger av grosserer Thorvald Meyer. Gården har enorme skoger og mye tyder på at slektninger i Aurskog hjalp han med finansiering.

Thorvald Meyer gjorde i denne perioden store oppkjøp av skoger i Nes, Aurskog og Blaker, og var nok bekjent med Betzys slekt på Haneborg, Nordby og Haugrim.

Barndommen til Betzy etter tiden på Berg og Overud blir ikke hva en ung jente ønsker seg. Casper klarer omkring 1863 igjen å kjøpe en storgård, denne gangen Vevlen gård på Idd sør for Halden, men etter en stund må også denne selges. Familien flytter til Kristiania hvor Casper livnærer seg som salgsagent frem til sin død i 1914.

Konkursen på Overud i 1865 har nok gjort et sterkt inntrykk på tenåringsjenta Betzy. Det ser ut til at hun i lange perioder ikke bodde sammen med foreldrene, men hos besteforeldre i Aurskog og en onkel i Høland. Blant annet ble hun konfirmert i Aurskog kirke i 1865.

Betzy utdannet seg til sykepleier og diakon, og reiste før 1870 nordover til Finnmark. Her levde hun i fem år sammen med den samiske befolkningen og fiskere. Hun skal også ha vært med hvalfangere til Nordishavet og begynte trolig å få en sterk dragningskraft mot sjø og kystkultur, noe som preget henne resten av livet.

Malingen har hun nok hatt med seg hele tiden, og da hun kom tilbake klarte faren Casper å finansiere kunstutdannelse

Betzy Akersloot-Berg malt av sin kollega og venninne Sientje Mesdag-van Houten i 1887.

på eldstedatteren sin, til tross for sine økonomiske problemer. Hun hadde et stort talent og kom inn på Den Kongelige Tegneskole i Kristiania. Hun ble etter hvert elev hos Andreas Friedrich Wilhelm von Hanno, Frits Thaulow og Otto Sinding.

Da Sinding flyttet til München, fulgte hun etter og fortsatte å male hos ham. Under en senere studiereise til Wien ble hun opptatt av den nederlandske marinmaler Hendrik Wilhelm Mesdags kunst. En tilfeldighet førte Betzy sammen med familien Mesdag i 1885.

Hun reiste så til Scheveningen i Nederland hvor hun fikk atelier og korrektur av Mesdag frem til 1888. Våren 1890 var hun elev av Puvis de Chavannes i Paris, men måtte avbryte studiene der etter to måneder av økonomiske grunner. Portrettet øverst i artikkelen er malt av Sina Mesdag-van Houten, kona til Hendrik Wilhelm i denne perioden.

Mye tyder på at hun traff sin fremtidige ektefelle, viseskonul Gooswinus Gerardus

Akersloot hos ekteparet Mesdag. Han var enkmann og hadde tidligere drevet et hotell som han solgte da de giftet seg i 1893. Ekteparet flyttet til Vlieland hvor de i 1896 kjøpte og bosatte seg i det gamle Tromp's Huys. Huset er Vlielands eldste, bygd før 1580, og var base for «Commisaris op het Vlie» som blant annet hadde som oppgave å hindre sjørøveri av handelsskipene fra Amsterdam. Hotelldriften til Goswinus hadde nok ikke vært noen gullgrube, og mye tyder på at hennes kunst finansierte livsoppholdet for dem begge.

Øya Vlieland har et fantastisk landskap, og Betzy kom til å bli værende her frem til sin død i 1922, men hun dro tilbake til Norge og den nordnorske kysten så ofte hun kunne. Hun var dypt religiøs, men gikk ikke i kirken. På Vlieland var hun et eksotisk innslag og ble oppfattet som øyas førstedame. Hun mottok den nederlandske dronning Wilhelmina når hun kom til Vlieland, og solgte også bilder til henne. Betzy var nok litt utradisjonell og ble ofte med redningsskøytene ut til skip i havsnød. Vrakrester er ofte med i hennes motiver. Samtidig var hun også kjent for sine parasoller og mange vakre kjoler.

Det må ha vært utrolig spennende for hennes nevøer og nieser i Norge å få besøk av denne helt spesielle tanten med alle maleriene, bekjentskapene og historiene fra Nordishavet

til Italia. Dette i en tid hvor de fleste aldri hadde vært utenfor landets grenser. Hun hadde da med seg små bilder med motiver fra Nederland i gaver. Undertegnede har blant annet et slikt lite bilde med motiv fra Vlieland, malt på eikeplate.

I 1929 arvet Jet Visser, som i alle år hadde vært hushjelp for det barnløse ekteparet Akersloot, kunstnerboligen Tromp's Huys. Etter Vissers død i 1958, ble huset overtatt av Vlieland kommune med inventar, malerier og personlige eiendeler etter Betzy.

Tromp's Huys har siden 1956 blitt drevet som museum og huser i dag 182 av Betzys arbeidere. Ellers finner vi flere av hennes bilder ved Nasjonalmuseet i Oslo, Nasjonalmuseet i Stockholm, Nordnorsk Kunstmuseum og flere museer i Nederland. Aurskog Sparebank har også en del malerier, i tillegg

Det gamle huset Arstun på Berg slik det ser ut idag. Her trådte Betzy Akersloot-Berg sine barnesko.
Foto: R. Fjorstad

til slekt og andre kunstinteresserte med tilknytning til Aurskog.

Hennes bilder er vist i mange internasjonale utstillinger, men hun blir da ofte presentert som en nederlandsk kunstner.

I 2020 arrangerte Nordnorsk Kunstmuseum en stor utstilling av Betzys kunst, kalt «Like Betzy». De skriver selv: «I vår hovedsatsning vil vi gi plass til Betzy Akersloot-Bergs historie og kunstnerskap. Et langt kunstnerliv fullt av reiser, historier og fantastiske bilder av havet og menneskene. Vi viser malerier, tegninger, fotografier og annen dokumentasjon fra hennes fascinerende liv.»

For de som ønsker å besøke Betzys

To eksempler på Betzys kunst. Det til høyre er fra Nordkapp, det ovenfor er et kystlandskap malt i 1879.

Bildene finnes i et hefte som er utgitt om Betzy av Aur Prestegård. Heftet ble laget i forbindelse med en minneutstilling som ble holdt på Aur i september 1996..

hjem, er det greit å ta turen ut til Vlieland via øya Texel med utgangspunkt i Amsterdam. Liker du en aktiv ferie, er sykkel et genialt transportmiddel i dette flate landskapet helt syd i Vadehavet.

Betzy i trekassen hun pleide å male i når det var hardt vær. Hun malte nesten alltid ute.

Takk til våre sponsorer:

Blaker SPAREBANK

LOKAL STØTTESPILLER I OVER 100 ÅR

Ta vare på bilen din

- VASK BILEN HOS OSS!

Velkommen!

CIRCLE K SØRUM
TLF 63 86 80 50

CIRCLE K

Interesserte tilhørere på Ålgård. Foto: R. Fjørstad

Fra sentrum til utkant

Av Randi Fjørstad

Den 18. august ble det holdt et interessant møte på Ålgård med besøk av fylkesarkeolog Reidun Aasheim. Hun snakket om de arkeologiske utgravningene som er foretatt i Sørum, spesielt i området rundt Sørum kirke, Sørum skole og Sørum Nordre. Funn av usedvanlig mange kokegroper, hele 600, ildsteder og graver er funnet rett bak Sørum skole. Funnene viser at området har vært et stort og veldig sentralt sted i jernalderen.

Et 40-talls interesserte medlemmer og andre fant veien til Ålgård denne torsdags kvelden, og det virker som om ingen angrer på det. Reidun Aasheim var en engasjert foredragsholder, og forklarte dette selv med at hun ikke bare arbeider som arkeolog – hun er arkeolog - hele døgnet. Med tilknytning til Sørum og Sudrheimsætten synes hun dette området er spesielt interessant, og har solide kunnskaper om utgravningene her. Det var lett for tilhørerne å merke det.

Foruten funn av kokegroper og stolpehull, viste hun bilder av mange av de gjenstandene som er funnet rundt Ålgård, Sørum skole og Sørum Nordre. Et av de mest interessante funnene er av en Hedebymynt, funnet i 2015. Det er et veldig sjeldent funn. Til sammen er det funnet kun fire av disse myntene i Norge. Mynten viser en hjort og er fra vikingtiden.

Hun fortalte også litt om Haldenveien der den passerer Huseby på vei ned mot

Lørenfallet.

Den siste utgravningen fant sted et par hundre meter langs veien der i 2019. På dette området viser funnene at folk med stor sannsynlighet samlet seg til religiøse handlinger, til kulturelle aktiviteter, til handel, til løsning av tvister, og til sportsstevner.

Huseby var i vikingtiden gjenstand for besøk av konger. En er usikker på om gården tilhørte kongen på den tiden, eller om det tilhørte klosteret på Hovedøya, men det som er sikkert, er at det ble brygget øl på gården. På den tiden var det påbudt å drikke øl. Man kunne faktisk få bot hvis man ikke gjorde det. Det er ikke uten grunn at vi kjenner uttrykk som gravøl, barselsøl mv.

Aasheim kom også inn på mange andre ting – og hun fikk mange spørsmål fra interesserte tilhørere i salen. Og som Aasheim sa - hun har stoff til mange flere slike kvelder, bl.a.

om utgravningene på Blaker, så det kan godt være at historielaget inviterer til ny arkeologisk aften igjen om ikke lenge. Det var interessant å høre om fordums stortid i ei bygd som i dag har blitt en utkant i en storkommune.

Bronsealder: ca. år 1800 f.Kr. – 500 f.Kr.
(Wikipedia opererer med år 1700 f.Kr., men ifgl. Aasheim bruker arkeologene 1800 så holder vi oss til det)

Jernalder: ca. år 500 f.Kr. – 1030 e.Kr

Vikingtid: ca. år 800 e.Kr. – 1060 e.Kr.

Konger på den tiden:
Harald 2 Eriksson Gråfjel, 961-970 e.Kr.
Håkon Sigurdsson, ladejarl, 970-995
(uten dansk styre fra 986)
Eirik og Svein Håkonsson, ladejarler,
1000-1015 (med dansk styre)
Hovedøya (eller Hovedøen): cistercienserkloster, grunnlagt 1147, oppl.
1532, rett før reformasjonen.

Fylkesarkeolog Reidun Aasheim, en engasjert foredragsholder. Foto: R. Fjørstad

Kaffe og wienerbrød smakte godt.
Foto: R. Fjørstad

Hvem var Agnes Håkonsdatter av Sørum (Sudreim)?

Av Per-Otto Asak

Det er alminnelig antatt at Agnes Håkonsdatter var ei frilledatter til Håkon V Magnusson. Hva frillen het er ukjent, men Lars Løberg mener å kunne hevde at hun tilhørte den mektige Hestbøætta i Ryfylke. I slektshistorisk Tidsskrift bind XL hefte 4 side 267-306 går Løberg gjennom kildene til Hestbøætta på 13- og 1400-tallet. Løberg finner at det er forbindelser mellom Hestbø og Sørum.

Håkon V Magnusson (1270-1319).
Konge i Norge fra 1284 til 1299.

Løberg ofrer sjøl et eget avsnitt om ”Var hertug Håkons frille av Hestbøætta?” (NST ob.sit side 295). Han har angitt fire mulige slektskapsforbindelser mellom Ogmund (les Åmund) Finnsønn av Hestbø og Havtoresønnene av Sørum. Konklusjonen til Løberg er at den mest sannsynlige forbindelse blir at Agnes mor må ha vært søster til Ogmund Sigurdsson av Hestbø. Dette kan forklare hvordan Sigurdnavnet har kommet inn i Sørumætta. (se Lars Løbergs artikkel om Sørumætta i Sørumspeilet nr. 6 2009)

Nye opplysninger, nye teorier

Per Holck skrev i 2012 en artikkel dronning Eufemias herkomst og familie. I Per Holcks teori bygger oppkalling av navnet Agnes på Audun Hestakorns avtale med hertug Håkon Magnusson om å finne ham en kone. (Per Olav Reinton/Dronning Eufemias by /2019 Sandnes forlag og ei gammel

Dronning Eufemia Witzlowsdatter (1280 – 1312)
(Vi har dessverre ingen tegninger/bilder av Agnes)

tysk krønike fra 1300-tallet). Der står det at Eufemia hadde vært forlovet med en ridder Nikolas, sønn av Waldemar og Agnes av Rostock. Dermed fant Per Holck forklaringen på hvordan Agnes ble oppkalt. Denne ridderen forsmådde hennes kjærlighet, og Eufemia ble sittende igjen som gravid ungmøy. Da var det Audun Hestakorn kom inn i bildet som redningsmann for Eufemia, samtidig som han fikk ordnet en gunstig avtale med hertug Håkon som i 1299 ble til kong Håkon V Magnusson.

Spørsmålet er hvor mye verd er Per Holcks teori? At navnet Agnes kom inn i familien har nok litt å si. Krønikeren fra 1300-tallet har ikke nevnt noen navn, bare en uheldig prinsesse som ble gift med en konge og hadde to døtre. Dette må nesten kalles en anonym kilde, og er derfor tvilsom. Mer vekt bør vi legge på diplomene etter Audun Hestakorn. Hvis vi skal legge vekt på Per Holcks teori, bør disse dokumentene granskes bedre, slik at vi kan finne noen direkte forbindelse om Eufemias betydning i avtalen mellom Audun og Wizlaw II av Rügen, slik Reinton beskriver i sin bok.

Så langt tolker jeg teorien til Holck som kvalifisert gjetning i forhold til Løbergs hypotese om forbindelsen mellom Hestbø og Sørum. Så er det opp til den enkelte leser å bedømme dette.

Agnes Håkonsdatter, omtales som uekte kongsdatter.

Født: det eksakte året er ukjent, men oppgis noen steder til 1291.

Far: Kong Håkon V Magnusson av Norge. Agnes ble født flere år før kongen giftet seg med Eufemia av Rügen i 1299.

Mor oppgis som ukjent.

Troløvet ca. 10 år gammel.

Gift 15 år gammel og ble baronesse til Sudrheim.

Ekte mann: Lendmannen Havtore Jonsson til Sudrheim og Borregaard. Han brukte Sudrheimsrosa i sitt våpenskjold - rosa som nå lever videre i Blaker og Sørums nye logo.

Barn: Sigurd Havtoresson og Jon Havtoresson.

Død: 1307 i Sørum. Hvis fødselsåret 1291 stemmer ble hun bare 28 år gammel.

Slitent «rierkar» i begynnelsen av restaureringen, Rolf Hammeren t.v. og Morten Svendsen. Foto: Ole-Kr. Hammeren

Gled dere – nå kommer den filmen: «FRA TREET I SKOGEN TIL LENSEKAR VED BINGEN»

Av Berit Leikhammer

En knallblå februarhimmel hvelver seg over tretoppene. Sola varmer bare så vidt. Det er matpause på hogstfeltet. «Dokka» napper ut en munnfull tørt fjorårshøy fra striesekken. Det lyder et lite klemt fra bjella hver gang hun bøyer seg ned etter mer. Tømmene er lagt pent sammen tvers over hesteryggen. Motorsag og traktordur har stilnet, kara sitter rundt bålet. Morten skrur korken av termosene og heller opp kaffe, spør om Ola vil ha, men han har sjøl. Rolf steiker egg og flesk i steikepanne rett i flammene, det freser og lukter godt. Her sitter alle på stubber og balanserer brødkiver og kaffikopp på buksekneet, skrur termoskorken av og på med ei hånd og legger finkløyvd ved på bålet med den andre. Noen passer på svartkjelen med smelta snø og kaffe, så «sukkerdråpa'n» ikke koker over. Det er stilt i skogen, og praten er logn.

Filmen «Fra treet i skogen til lensekar ved Bingen» forteller historien om hvordan et nedslitt steinkar ute i Glomma blir tilbakeført til sin opprinnelige form, om tradisjonshåndverk tatt i bruk av en gjeng dyktige entusiaster, og om hvordan norsk kulturminnevern bæres av frivilligheten. Bingen Lensemminneforenings filmprosjekt startet i februar 2015. Igjennom 6 år har hele prosessen vært fotografert og filmet, helt fra hogging av laftetømmeret til den siste stokken festes i toppen på attholdskaret i stengelensa fra Vestby til Hammeren.

Arbeidet i skogen filmes

Lensemminneforeningens utegruppe fikk anvist hogstterreng av Vebjørn Oppegaard Pollen, rådgiver for skog i gamle Sørums kommuner, som ville gi Lensemminneforeningen alt tømmeret vi

trenget til prosjektet. Filmen begynner i skogen:

Terrenget er bratt og kollete, og snøen ligger tungt over landskapet. Her må man bruke truger eller stabbe i djupsnø. Vi ser Nils og Morten slepe hver sin pulk oppover i det bratte lendet med motorsager, drivstoff, økser og annet utstyr. Hogginga kan begynne. Om lag 115 furustammer i 12-15 m lengder skal felles og kvistes. Tre etter tre faller og blir liggende spredt i det ulendte terrenget. Det blir brukt både hest og traktor for å få fram tømmeret til velteplassen lenger nede i skogen. Rolf Hammeren er vant til å kjøre traktor i vanskelig skogsterreng. Hans datter Frida bruker vinterferieuka si for å kjøre fram tømmer med hest og lundedrag. «Dokka» tar i for å kom-

me fram, her går det unna! Frida må løpe ved siden av, men hun er 17 år og lett på foten, og tømmene holder hun i fast grep. På velteplassen blir tømmeret lagt utover, og barkinga kan begynne. Alt skal håndbarkes, så her må det forsterkninger til. Utegruppa får hjelp fra Fetsund Lensemminneforening, Gansbrukets Venner og flere frivillige fra Sørumsand, bl.a. noen flinke ungdommer fra Voksenopplæringen og Frivilligsentralen.

I september året etter, da kornåkrene stod modne og tømmeret hadde fått tørke, ble alt samlet opp og hentet på tømmerbil med henger og fraktet ned til Fløterbrakka på Vestby. Karet ble målt, vinkler registrert og fotografert. Råd ble innhentet fra fagfolk på Norsk Bygningsvernssenter på Muséene i

Akershus. Ole Jakob Holt var med oss en dag og ga gode råd om prosessen videre.

Arbeidet ute på elva filmes

Tidlig på vinteren 2017 kunne selve arbeidet ute på lensekaret starte. Hvor mye av karet måtte tas ned? Det viste seg at alt av påleverk under vann var godt bevart og trengtes ikke å byttes ut, men alt trevirke over vann var sterkt medtatt av isgang, elvestrøm og av «tømmertrækken» gjennom mange fløtersesonger. Alt av laftetømmer og pålekonstruksjoner var råttent, og måtte fjernes helt ned til vannivå. Dette ble kjørt inn til land og destruert. All synlig stein inni karet måtte tas ut og mellomlagres på nabokar, den skulle jo legges tilbake i karet. Utegruppa fraktet nytt tømmer ut til karet ved å slepe stokk for stokk etter seg utover på isen. Og var det ikke is, så rodde de tømmerstokkene ut. Alt arbeidet foregikk ute på elva. Det ble brukt tømmerkran, traktor og etter hvert gravemaskin, og dette utstyret stod bundet fast med kraftige stropper på en stor lekter lånt fra Fetsund Lenser. Arbeidet var både tungt og tidkrevende, og det har tatt mye lengre tid enn det vi trodde opprinnelig. «Det er ælva som bestemmer», pleide arbeidsleder Morten Svendsen å si, og det fikk utegruppa virkelig erfare.

Under vårfloppen hvert år var det umulig å være utpå karet, for vannet steg raskt over den nederste delen de holdt på med. Laftinga oppover karkista var akkurat litt i forkant av flommen, men så måtte de gi seg og vente til vannstanden gikk ned. Lekter og traktorbåt kunne bare lånes fra Fetsund om vinteren, for ellers brukte de utstyret selv. Vi som vokste opp ved elva, visste fra før at reparasjoner av lensekar nettopp foregikk vinterstid, mellom «sluttrensken» på høsten og vårfloppen året etter. Da var alt tømmeret fløtt, og isen la seg. Det var litt dårlig med is denne gangen, men «kara på karet» hadde både robåt og motorbåt.

Tradisjonshåndverk

Bingen Lenseminneforening har visst fra første stund at denne typen lafting, hvor alt arbeidet måtte foregå ute på Glomma, ville være viktig å formidle for kommende generasjoner. Alle som har vært med i denne prosessen, har lært og fått overført kunnskap om selve håndverket fra egne fedre og beste-

De største pålene holder hele karkonstruksjonen på plass. Morten Svendsen t.v. og Helge Hestvik i arbeid.
Foto: Ole-Kr. Hammeren

fedre, fra slektninger og naboer. Det aller meste av det «gamlekara» ved Bingen lenser visste og gjorde, det veit og kan generasjonen etter dem også. De har det i blodet. Rolf Hammeren, som er én av «kara på karet», begynte «på ælva» da han var 16 år, og var med «ælvkara» helt til fløtinga ble avviklet i 1985. En vinter var han med og reparerte et tilsvarende steinkar. Utegruppa har lang erfaring fra egne jobber som tømmer og snekker, maskinholder og gårdbruker og har selvfølgelig «alt» som trengs i egne verksted og uthus. Enklere det enn å «flyge sta' og kjøpe støtt...»

Hvem er «kara på karet»?

Tømmer Morten Svendsen har vært arbeidsleder for Ole-Kristian Hammeren, Nils U. Hagen, Helge Hestvik, Rolf Hammeren og i siste periode også Vidar Hellerud. Disse karene har ikke bare den nødvendige tradisjonskunnskapen, men også den praktiske erfaringen fra egne yrker – hvordan håndtere en gravemaskin, ei tømmerkran, hvordan manøvrere ulike båttyper. De må kunne skru på en motor, tette lekkasjer og skifte ut en slange som plutselig ryker. De må også kunne forholde seg til å jobbe ute på Glomma, der elvestrømmen er konstant, og hvert skritt må være gjennomtenkt.

«Gamlekara» var ikke underlagt noe HMS, redningsutstyr fantes ikke, og de tilpassa arbeskle'a sine etter årstidene – «blåbukse, blåbluse og sommars-

skyggelue» når sola stekte ute på tømmerlanningen, og lovotter med stive gummivotter utpå og vinterskyggelue med øreklaffene nede mot iskald vind og nordasno. «Kara på karet» fikk låne varmedresser, hjelmer med hørselvern og vernestøvler fra Sørums Frivillig-sentral hvis de ønsket. De fleste brukte egne ytterklær, som allerede var i bruk privat. Lenseminneforeningen sørget for redningsvester, redningsbøyer og kasteliner, foruten selvsagt førstehjelpsutstyr og bære i Fløterbrakka.

Prosjektleder for prosjektet har vært Helge Njaa, og styremedlem Terje Bøe har vært koordinator, mens under-tegnede har skrevet søknader og skaffet penger, både til selve restaureringa og til filmen, besøkt «kara» når de trengte en kringelbit etter matpakka si, og i tillegg sørget for foto og filmopptak når det var aktuelt. Foto og film har Jørgen Kirsebom og Tor Åge Bølge stått for. Vi har hatt dyktige folk med oss helt fra første øksehogg i tømmerkogen til siste laftestokken ble lagt på, og karet stod ferdig. I tillegg må utegruppa berømmes for å ha tatt mange flotte bilder selv igjennom hele arbeidsprosessen. De har hatt teft for hva som har vært spesielt viktig å formidle i en dokumentarfilm – og det er fordi de hele tida har visst at den jobben de har drevet med i disse 6 årene, vil få stor betydning i det videre arbeidet med en endelig fredning av Bingen lenser.

Vidar Hellerud t.v. og Nils U. Hagen arbeider på karveggen. Foto: Ingun Orderud

Dyktige karer med mange timer ute på elva, fra v. Ole-Kr. Hammeren, Helge Hestvik, Nils U. Hagen, Morten Svendsen. Foto: Berit Leikhammer

Når vårflommen kommer, er det bare å vente.... Her ser vi bare toppen av «rierkaret». Foto: Ingun Orderud

Traktorbåten «Grete» på slepeoppdrag. Morten Svendsen t.v. og Vidar Hellerud. Foto: ukjent

God hjelp fra Fetsund Lenser med redskap og to håndverkere, til h. Klaus K. Pedersen og Jakob T. Jakobsen. Bakerst Morten Svendsen. Foto: Ingun Orderud.

Ivar Vestby på kaffebesøk ute på karet, her sammen med Morten Svendsen. Foto: ukjent

Lage film – hvordan får man gjort det?

«Et bilde forteller mer enn 1000 ord» sies det. Filmen som Lenseminnenforeningen har laget, er ment å være en informasjonsfilm, en historiefortelling og ei opplevelsesreise. Den skal kunne vises på ulike nivåer i skolen, på museer og i media, og være tilgjengelig for kjøp av interesserte. Filmen skal være verdiskapende, dvs. den skal gi Lenseminnenforeningen

inntekt til videre drift. Egeninnsatsen har vært stor i dette prosjektet, både praktisk og administrativt. Allikevel har vi måttet budsjettere med utgifter, slik man alltid må. Foto og film underveis og selve klippingen er honorert etter avtale. Bingen Lenseminnenforening har etter søknad fått gode tilskudd fra både gamle Sørums kommune og Norsk Kulturråd. Det har vi satt stor pris på.

Bingen og Fetsund Lenser – verdensarv!

Bingen Lenseminneforening har hele tida arbeidet for at folk skal få øynene opp for hvilket viktig kulturminne Bingen Lenser representerer. Når nå ett av de ti steinkarene i attholdslensa ved Bingen står ferdig, så skal «kara på karet» ha honnør og heder. Deres utrettelige arbeid gjennom 6 år vil også ha stor betydning for at det samlede fløtingsanlegget ved Bingen og Fetsund Lenser skal få sin plass på UNESCOs verdensarvliste. Til nå har Norge 9 verdensarvsteder på lista. Ett av 10 kriterier må være oppfylt: «Å være et fremragende eksempel på en type bygningsmessig, arkitektonisk eller teknisk samhandlende helhet eller landskap som illustrerer et betydelig utviklingsnivå i menneskenes historie». Den lange historien om vann og tømmer i distrikt 8 av Glommavassdraget, Bingen og Fetsund, skulle kunne kvalifisere.

Sikre deg filmen «Fra treet i skogen til lensekar ved Bingen» når den kommer i høst, og bli med «kara på karet» på arbe' i tømmer-skauen og ei opplevelsereise ut på Glomma!

Foto: Benti Leikhammer

Jørgen Kirsebom (49) er bosatt på Norum i Sørums og er frilansfotograf. Han har vi ofte sett med kamera på konserter på Skansen og andre steder «der det skjer noe». Jørgen er en meget dyktig natur- og landskapsfotograf og står gjerne grytidlig opp for å vente med kamera på reven som jakter i grålysningen, eller orrhaneleiken innpå myrene. Han lager utendørs fotoreportasjer fra konserter og eventer, tar bryllupsbilder og portretter. Jørgen sier: «Jeg ønsker å dokumentere det som er ekte... og vise fram folk, situasjoner, hendelser som oppleves som virkelig». Derfor har han etablert sitt eget firma, som heter Really. I kjølvannet av Nordlisaken, som forskrekket mange, både kulturminnevernere og folk flest, startet han opp nettsiden Opplev Sørums for å vise at Sørums har en spennende historie, og er rik på kulturminner og at Glomma og bygda har utallige flotte steder å oppsøke. Jørgen har tatt mange bilder underveis i prosessen ute på lensekaret, langs elva, i tømmer-skogen med fine portretter av Utegruppa i allslags arbeid. Han uttaler: «Bingen lenser er et av de viktigste kulturminnene som fins i Norge, og det er noe som folk flest ikke er klar over. Det har vært fint å kunne være med på å gjøre Bingen lenser mer kjent. Jeg har også likt å ta bilder av «kara» i arbeid, og jeg innså at alle sammen var irriterende mye sprekere enn meg, selv om de jo var mye eldre!»

Tor Åge Bølge (55) er bosatt på Auli og har undervist i film – og fjernsynsproduksjon på Sørumsand videregående skole i mange år. Nå jobber han som frilans videoprodusent. Han uttaler: «Å filme på Glomma og dokumentere det håndverket «gutta» har gjort «ute på ælva», har vært utfordrende på mange måter. På kalde vinterdager var det bare å kle på seg godt, for ute på elva kunne det være virkelig kaldt. Batteriene til kameraet varer heller ikke så lenge i kuldegrader. Det er klart at man må iscenesette noe for å få de ønskede bildene. Hovedsaken har vært å dokumentere selve arbeidet på en best mulig måte, slik at andre kan få et innblikk i hvordan ting gjøres og ser ut, så det hendte at jeg måtte be kara om å gjøre enkelte ting om igjen. De var alltid hyggelige og samarbeidsvillige og jobbet bare videre. Vi hadde god kommunikasjon underveis, jeg spurte, og de fortalte meg om hva som skulle skje, og hvordan de ville løse det. Det er veldig viktig at slike gamle håndverk og kulturminner blir tatt vare på for ettertiden, og en dokumentarfilm er et utmerket medium!»

Foto: Tor Åge Bølge

Rebekka og Hans Marius Emil Barclay sitter ved bordet, mest sannsynlig i stuen på Vestby prestegård. Rebekka med forkle. De to andre jentene er Rebekkas søstre. Ved siden av Rebekka sitter Ruth Beylegaard, senere gift Irgens, Bak Marius ser vi den eldste søsteren Mette Beylegaard, gift Smith. Mette og hennes mann adopterte også en liten datter (Ragnhild, kalt Molle). Hun var jevnaldrende med Margrethe og de to «kusinene» vokste opp som gode venner.

Historien som ikke ble kastet

Av Randi Fjørstad

Til flere nummer av *Sørum-Speilet* har jeg skrevet artikler fra tidlig på 1600-tallet og frem til tidlig på 1900-tallet. Alle historiene har handlet om Sørum's mest kjente prest Colbjørn Torstensen, hans 2. kone Catharine Stub, hans etterkommere og noen personer med tilknytning til dem. Alle historiene har basert seg på opplysninger samlet av prestens 4xoldebarn, Hans Marius Emil Barclay, skrevet ned med penn og blekk i 1887. Den gamle håndskrevne boken kom i historielagets eie i 2020, gitt som gave fra Jan Fredrik Stubberud og hans kone Gerd i Vestby. Ekteparet kjente lite til slekten så langt tilbake, og de har ingen tilknytning til Sørum. Siden Sørum var nevnt flere ganger i boken bestemte de seg heldigvis for å sende den til Blaker og Sørum historielag.

De hadde selv fått «i arv» en eske med gamle dokumenter, som bl.a. inneholdt den håndskrevne gamle boken fra 1887. I tillegg lå det et gammelt album i esken. Arven fikk de etter Petra Margrethe Barclay, til daglig kalt Margrethe. Margrethe var Hans Marius Emil Barclays adoptivdatter, og var hans eneste barn.

Margrethe giftet seg aldri og fikk ikke barn, men takk og pris så kastet hun ikke de gamle dokumentene etter sin far – det gjorde heller ikke ekteparet Stubberud. Derfor har vi nå kunnet glede oss over mange små og store historier og hendelser som fant sted i gamle Sørum for flere hundre år siden (hele 420 år).

Jeg tenkte derfor at kanskje noen også vil ha glede av å vite litt om Hans Marius Emil Barclay og hans datter. Margrethe ble født 28. mai 1900 i Bergen. Hun ble adoptert som spebarn og vokste opp som eneste barn i et forholdsvis velstående hjem, med foreldre som nok hørte til blant «de kondisjonerte» - som man sa den gang.

Margrethes far, Hans Marius Emil Barclay, ble født 22. juli 1862 i Oslo. Han brukte til

Betzy Barclay (døpt Maren Betzy Annette Mathea Berg Barclay) var tipp-tipp-tippoldebarn etter Catharine Stub og sogneprest Colbjørn Torstensen i Sørum. Hun var mor til Hans Marius Emil Barclay og farmor til Petra Margrethe Barclay. Dette bildet er tatt i 1872 og hun er 44 år gammel.

daglig navnet Marius. Hans foreldre var overrettssakfører Johan Henrik Olsen og Maren Betzy Annette Mathea Berg Barclay, kalt Betzy. Betzy ble født på Udenes i Nes. Som liten tilbrakte hun mye tid i Sørum hos sin mormor, senere hos sin søster.

Betzy var søster av Pauline Berg. Pauline var den siste fra slekten etter presten Colbjørn Thorstensen og hans kone Catharine Stub som eide Nordre Sørum gård ved Sørum kirke. Pauline var ugift, hadde ikke barn, men var en populær tante for sine søskens barn. De kalte henne tante Polla, og det var flere av hennes nevøer og nieser som brevvekslet med henne og besøkte henne på Sørum.

Marius brukte moren Betzys etternavn Barclay, et navn som Betzy hadde «arvet» etter sin mor Helene Kristine Barclay (gift med Paul Berg fra Nes). Pauline Berg, som drev og bodde på Nordre Sørum gård i perioden 1860-1914, var Betzys yngre søster og dermed tante til Marius og grandtante til hans datter Margrethe. Så Margrethe har nok vært på besøk i Sørum hos tante Polla.

Korvetten Nornen 26/7 82.

Kjære Broder:

Det er idag sidste Dag, vi ligger ved Land; i morgen tidlig skal vi lette. Jeg faar derfor fuldføre det første brev jeg sendte hjem fra. Jeg kan imidlertid ikke indlade mig paa at beskrive alle Begivenheder nøiagtig, da jeg sikkert maatte komme til at skrive en hel Bog for isaaafald. Jeg kan fortælle på det første fra Odalen,

Vi vet at faren Marius brevvekslet med sin tante, spesielt i den perioden han skrev ned slektens historie i 1887. I et brev som Marius fikk fra sin fetter Gudbrand Henriksen, skrevet «påskedags aften» i 1893, forteller Gudbrand at han har vært og besøkt tante Polla på Sørum, og mens han var der mottok hun brev og bilder både fra Marius mor Betzy, fra Marius søster Katharina og broren Frithjof. De befant seg på den tiden i New York.

Betzy (f. 1828) fikk for øvrig hele 6 barn i løpet av ni år, alle født i Christiania. Ved Folketellingen 1875 i Christiania bor de i «Storgade 31» og flokken teller Hjalmar Valentin f. 1860, Hans Marius Emil f. 1862, Marie Mathea f. 1864, Catharina f. 1866, Frithjof f. 1868 og Aagot f. 1869. Faren var overrettssakfører Johan Henrik Olsen f. 1826.

Av Betzys seks barn bosatte fem seg i New York, og et gammelt dokument viser at Betzy også bodde der, og døde der. Årstallet er ukjent. Den eldste, Hjalmar, benevnes et sted som «læge i Nes», men jeg har ikke funnet noen bekræftelse på det. Datteren Marie Mathea giftet seg ikke. Hun arbeidet som sykepleier både i Chicago og New York. Datteren Catharina giftet seg med Angelo Sperati i New York og fikk 3 døtre. Hun ble tidlig enke. Datteren Aagot giftet seg og ble boende i New York.

Det finnes noen brev fra 1893, skrevet av søstrene Marie og Aagot til broren Marius. De skriver på engelsk. Hvilket språk han svarer på vet jeg ikke, kanskje brukte de engelsk for å lære språket best mulig. Men det kan også være at søstrene flyttet til New York mens de var så unge at engelsk ble deres språk.

Kadettliv i 1882

- møter med konger, prinser og her-tuger ombord i korvetten «Nornen»

Det ble altså bare Hans Marius Emil som ble boende i Norge. I en udatert avisnotis har jeg funnet at Marius tok middelskole-eksamen, og at han i perioden 1880-82 var sjøkadett. Fra tiden som sjøkadett finnes et brev som Marius skrev til sin bror. Brevet er stilet til «Kjære Broder» og jeg går ut fra at det er til den to år eldre broren Hjalmar, som på den tiden var 22 år. Den yngre broren Frithjof var 14 år på det tidspunktet.

Brevet er datert 26. juli 1882 og han befinner seg ombord i korvetten «Nornen». De ligger ved kai i Trondhjem, og jeg tar med utdrag av hans beskrivelser av kadettlivet ombord i korvetten:

«Kjære Broder

Det er i dag sidste Dag vi ligger ved land, i morgen tidlig skal vi lette. Jeg faar derfor fuldføre det første brev jeg sendte hjem fra. Jeg kan imidlertid ikke indlade mig paa at beskrive alle Begivenheder nøiaktig, da jeg sikkert maatte komme til at skrive en hel bog isaaafald.

Netop i dette Øieblik fik jeg Brevet hjemme fra Eder dateret 12/7. Jeg fik Svarstelegrammet. Det er ligesaa godt at jeg med det samme skriver hvor vi skal hen. Vi skal anløbe Sheerness (England), en liden By i nærheden af London, den 10de Aug. Hvor vidt vi skal blive liggende der, eller ikke, ved jeg ikke, saa Breve dit maa være fremme den 10de. Jeg antager at 4 å 5 Dage er den længste Tid Brevene behøver for at naa frem.

Jeg faar nu saa kort som mulig skildre Opholdet i Trondh. Som Du ved ligger her tre svenske Orlogsskibe, nemlig Eugenie,

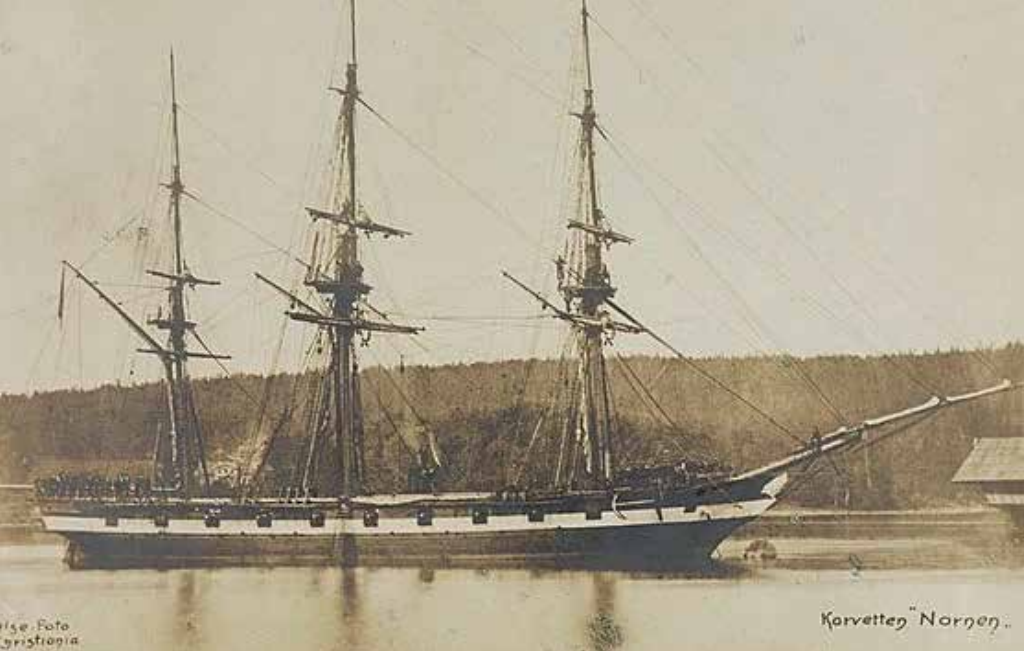
Den 20 år gamle Hans Marius Emil Barclay fotografert i den tiden han var kadett ombord i skipet «Nornen» i 1882.

Her står Petra Margrethe til venstre. Piken til høyre er hennes kusine Ragnhild Smit (kalt Molle), adoptivdatter til Rebekka Beylegaards eldre søster Mette Smith.

Saga og Norkjøping. Ombord paa Saga er der ca. 50 Kadetter, hvoraf en Del aflagde os Visit den samme Dag vi ankrede. Vi ledsagede dem da ombord med en af vore Baade og idet vi lagde Aarene ind, den ene Baad paa en Side den anden paa den anden Side, derpaa lagde vi Baadene Side om Side og rode blot med de yderste aarer. Nogle norske Kadetter gik over i den svenske og omvendt, og nu var der ikke andet end «kjære norska Bror», «gamla Hædersvæn» o.s.v.

Næste Dag holdt vi et glimrende Lag for

Korvetten «Nornen»

dem i et Hotel i Byen. Den fortræffelige Mad, Vinen, Musikkorpset paa 9 Mand, alt udgjørende saa flot Middag som nogen kunde ønske sig. Næste Aften holdt de gode Trondhjemmere et glimrende Bal paa det samme Hotel for de norske og svenske Offiserer og Kadetter. Dette bliver nok kun en Opregning, men naar jeg kommer hjem skal jeg fortælle det nøiere.

Den følgende Aften var vi i land og paraderede for Kongen, da han kom. Atter en dag og de svenske Kad. holdt en Middag for os ombord i Saga, og den overgik næsten vor i Flothed. I gaar var vi paa Bal ombord i Eungenie, men det var Glandspunktet af alle Selskaberne. For bliver du ikke blændet naar jeg regner opp de tilstedeværende der, saa ved jeg ikke naar du bliver det: Hans Maj. Kongen, Kronprindsen, Prinds Carl og Prinds Eugene, et par Statsraader, en tysk Hertug o.s.v., o.s.v. og Damer med hatte. Det morsomste var at alt trods de tilstedeværende høie Personer, var meget frit. Jeg for min del dansede Francaise ved siden af Prins Carl og Eugen og der blev ikke taget mere Notits af dem end af andre Lointnanter.

Jeg behøver ikke fortælle at det var elegant utstyret overalt ombord der. Vi dansede paa øverste Dæk og Drak Vin og spiste Kage paa Bateriaidækket. De Damer som Du erindret jeg fortalte vi traf paa Østeråt var med paa alle disse Baller. Jeg siger alle for vi dansede ogsaa et Par gange ombord hos os ogsaa her i Trondh.

Ja alle er enige om at saa morsomt har vi aldrig havt det nogensteds ved Land mens vi har været med Nornen. Jeg er ikke aldeles vis paa om jeg fortalte Kristian paa Horten hvor vi skulde reise hen, men hvis at det er Tilfædet, som han siger i sit Brev til mig, at Du korresponderer med ham, saa kan Du jo fortælle ham det. Det var morsomt at Marie fik en saa deilig Post. Men husk paa, hun maa gjøre smaa Fordringer.

Ja lev vel og hils alle fra

Din hengivne Bror Marius»

Kongen, som Marius nevner i brevet, var den siste svensk-norske unionskongen Oscar II. Han ble kronet i Nidarosdomen i Trondhjem ni år tidligere – sommeren 1873. Han regjerte helt til unionen ble oppløst i 1905. På turen hadde kong Oscar II med seg tre av sine fire sønner – den eldste kronprins Gustav og de to yngste prinsene Carl og Eugen. Den yngste, prins Eugen, var bare 17 år da han danset på korvetten «Nornen». Han ble kunstmaler og fikk bl.a. undervisning av den norske maleren Hans Gude. Prins Eugen oppholdt seg senere i lange perioder i Norge. Han ble en habil landskapsmaler og et stort antall av bildene hans, bl.a. med flere motiver fra Valdres, ble utstilt på Blaafarveværket sommeren 2009.

Marius selv er 20 år på dette tidspunktet. På et bilde tatt av ham samme år er han kledd i en jakke/uniform som viser et anker på hver side av jakkeslaget.

Bare fem år senere, i 1887, er det han starter å samle og skrive ned opplysninger om morslekten som kom fra Nes og Sørumsund. Da er han 25 år gammel.

Litt om «Nornen»

«Nornen» var en korvett i den Kongelige Norske Marinen, sjø satt i 1855. Hun ble mellom 1865 og 1893 benyttet som kadettskip. I boken «Fartøier» av kommandørkaptein Chr. Blom, underdirektør ved marinens hovedverfts skipsbyggeri får «Nornen» følgende skussmål:

«I alt har «Nornen» gjort 32 togter til sjøs, og fra 1865 til 1893 var den kadettskip. Den aller største del av vort officerkorps har saaledes faat sin orlogsutdannelse på «Gamle Nornen», og det maa sies til dens ros at et fartøi, bedre skikket for sit øiemed, har neppe nogensinde flytt på vandet. Med sin usedvanlig høie rig og sitt slanke, lette skrog var denne en type paa et orlogsfartøi

Far og datter med hornskøyter på Landåsvatnet i Bergen, 1917.

av den gamle skole, seilte som en brand og manøvrerte som en baat; vel og merke for seil. Som dampskib var den derimot ikke rar!»

En drøy måned før oppholdet i Trondhjem hadde «Nornen» vært på tokt helt til spanske Santander i Bicyabukta. Der ble kadetter og offiserer invitert på en storslagen middag hos «Viceconsul de la Suede et de la Norvege, monsieur Jorge Iversen. Middagen ble holdt den 12. juni 1882 og Marius gjemmer på invitasjonen og menykortet. Han likte å reise hele livet.

Blant papirene finnes også menykortet fra Margrethes konfirmasjon 13. mai 1917. Da ble det servert en flott middag med: Aspargessuppe og madeira, avkokt flyndre, hollandaise og rødvin, kalvestek med grønnsaker og hvitvin, samt sherrycreme, kransekake og Vin blanc de Monde.

Hans Marius Emil Barclay står som nummer fire fra venstre i bakre rekke. Han ser ganske ung ut. Vi vet ikke hvilket år bildet er tatt, heller ikke hvor i landet de befinner seg. De andre musikerne er ukjente for oss. Skulle noen dra kjensel på noen i bildet, så vil redaksjonen svært gjerne vite om det.

Videre karriere

De neste årene, fra 1883 til 1887 deltok Marius «i forskjellige lands fiskerier» og underviste i navigasjonslære fra 1888 til 1893. Samtidig drev han med fiskeeksport i perioden 1888-00. I 1901 ble han ansatt som kystfiskeriinspektør med ansvar for Finnmark, senere også Skagerakkysten.

Fra 1902 var han i tillegg sekretær i Fiskeriselskapet Bergen. Senere ble han redaktør av Norske Fiskeritidende og Norsk Fiskerialmanakk, og det står videre at det finnes «tallrike arbeider av fiskeriteknisk art» fra hans hånd.

I fritiden spilte han fiolin, og et bilde viser at han som helt ung også spilte i et lite orkester.

Til sammen gir alle opplysningene om han et inntrykk av en allsidig, flink, arbeidsom mann - og også en morsom mann. I albumet finnes et bilde hvor han opptrer med «trylleri».

Ekteskap

Marius giftet seg i 1895 med Rebekka Beylegaard. Hun ble født 26. september 1871, og var prestedatter fra Vestby. Foreldrene het Peder Samuel Beylegård og Hilleborg Smith.

I et gammelt album finnes et bilde av Rebekka i «skolekjøkkenuniform». Bildet er tatt i 1922, to år før hun døde. Der står Rebekka sammen med fem elever, som alle har hvitt kjøkkenforkle på seg. Under bildet har datteren Margrethe skrevet: «Skolekjøkkenelever med sin lærerinne 1922».

Under ordet lærerinne har hun i parentes skrevet «mamma», så Rebekka har tydeligvis vært yrkesaktiv frem til sin død. Rebekka giftet seg 24 år gammel, og var 29 år da hun ble mor til Margrethe. Hun døde 53 år gammel høsten 1924.

Ekteparet Marius og Rebekka bodde mange år i Bergen. Bilder viser at Margrethe vokste opp med god kontakt med moren Rebekkas familie. Det fantes store sommerhus både utenfor Bergen og i Hvitsten hvor de ferierte. Der samlet slekt og venner seg. Blant bildene finnes bilder ikke bare av onkler, tanter, fettere og kusiner, men de hadde også tremenningstreff.

Og de reiste på turer i inn- og utland. Det var ikke vanlig den gangen blant alminnelige arbeidsfolk, så familien var nok ganske velstående. I det gamle albumet er det sirlig limt inn bilder fra reiser i Norge, fra Mandal i sør til Harstad i nord. Likeså fra mange reiser i Europa. I 1923, året før moren Rebekka døde, reiste de Italia rundt. Margrethe har med sirlig hvit tussj mot mørk bakgrunn skrevet årstall og stedsnavn under bildene, og vi ser at de var både i Tyrol, Alpene, Rapollo og de står ved elven Arno i Firenze.

Faren Marius har tatt omtrent halvparten av bildene. Den andre halvparten har Margrethe tatt. Begge virker å ha hatt stor interesse for daglivet der de reiser. De har bl.a. fotografert «vaskescene ved elven Arno», «skolegutter med sin lærerinne (en nonne) i Firenze», «En liten konfirmant i Tyrol», «transport med esel og kjerre»

mv. Andre bilder viser at hele familien var mye på tur i båt om sommeren, og på et vinterbilde av far og datter går de med hornskøyter på «Nordåsvandet 1917», - hun med hatt og kåpe, han med nikkere.

Hvordan gikk det med Margrethe som ikke kastet historien?

Margrethe var 24 år da moren Rebekka døde i 1924. Hva Margrethe senere gjorde, om hun tok utdanning og arbeid, er det ingen som husker i dag. Men jeg vil tro at hun som vokste opp med en mor som arbeidet utenfor hjemmet, og som ikke giftet seg, må ha hatt et yrke.

Det er dessverre ingen i dag som husker hvor hun bodde, eller nøyaktig når hun døde. Søk på nettet har ikke gitt svar på det. Heller ikke ekteparet Stubberud husker dette, men mener at hun bodde i Oslo de siste årene og at hun døde ikke lenge etter krigen. Hvis dette er rett, døde hun forholdsvis ung.

Esken med «arven» har stått lagret på loftet lenge, først hos Jan Fredrik Stubberuds mor Hilleborg Beylegaard. Hun var Margrethes kusine. Nå tas den vare på av Blaker og Sørums Historielag.

Kilder:

Hans Marius Emil Barclays håndskrevne opptegnelser fra 1887

Alle foto: fra Barclays gamle album

«Drommesommer» utgitt av stiftelsen Modums Blaa-farveværk

Safari

Wikipedia

Geografi og regning i «de gode gamle dager»

Av Anne-Marie Lund

I løpet av året har Sørumspeilet sett tilbake på skolen slik den var for barna som er avbildet i Historielagets kalender 2021.

Skolebildene er tatt i tidsperioden 1905-1956, altså første del av forrige århundre. Når vi nå skal kikke nærmere på enkelte fag, blir det enda tydeligere hvor mye verden har endret seg. Skolebøker gir et godt bilde av tiden da de ble utgitt. En geografibok og en regnebok er grunnlag for denne teksten. Begge ble brukt i første halvdel av 1900-tallet over hele landet. Eksemplarene vi ser på her, har vært i bruk i Sørums og Blaker.

Å se gjennom slike gamle bøker får fram nostalgi, og minner fra barndommen blir vekket til live. Den gangen var livet ukomplisert, det var ikke så mange inntrykk å forholde seg til. - Bare det hadde fortsatt å være slik! kan vi tenke. Men alt forandrer seg. Alt var ikke bedre før, men at det var veldig annerledes, er det ingen tvil om!

Geografi

Forskjellene merker vi godt når vi ser i geografiboka vi har i samlingen vår. Det er Horns Geografi for folkeskolen fra 1941. Carl Willoch Ludvig Horn, skolemann og politiker, bl. annet rektor ved Hamar middelskole, gav ut en lærebok i geografi i 1886. Boka ble brukt over hele landet til etter krigen. Det er ikke mange lærebøker som får så langt liv, men boka ble selvfølgelig revidert mange ganger underveis. Det skjedde store forandringer mellom 1886 og 1946, så det var helt nødvendig! Her har vi et eksemplar fra det 34. opplaget, revidert av Bernhard Stokke som var lærer og forfatter av barne- og ungdomsbøker. Mange vil nok huske bøkene «Den ensomme vaktpost» og «Bjørneklo». Senere skrev Bernhard Stokke egne lærebøker i historie og geografi som ble brukt mye i folkeskoler etter krigen.

I denne utgaven av Horns geografi er det mange illustrasjoner, først og fremst kart trykt i farger. Selvfølgelig er det på landegrensene en ser best at verden er i stadig endring. Men også fortellinger om folk, naturressurser og leveveier viser det. Det er også fotografier i svart/hvitt som viser det typiske ved et område eller et land.

Teksten er fullspekket med faktaopplysninger, og den må ha vært

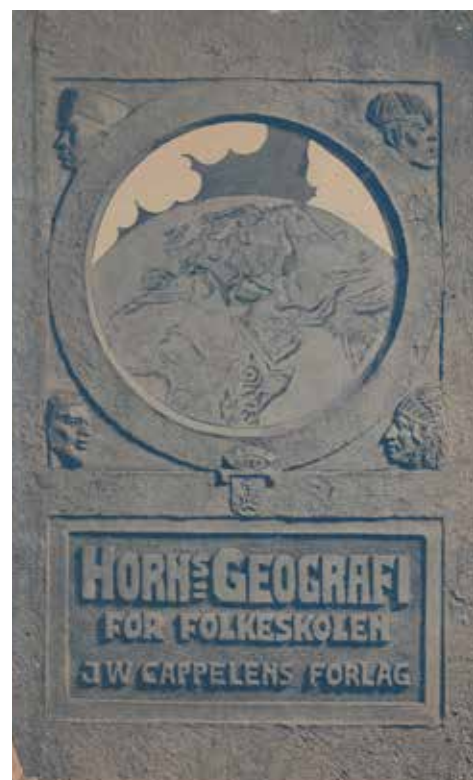

Europakart fra 1941

vanskelig å lese for elever med lesevansker. Men slik måtte det være i en tid da bare få hadde tilgang på et leksikon hjemme, og vår tids internett ikke var noe man fantaserte om en gang! Elevene skulle lære fakta på skolen- hvor ellers?

Likevel er det tydelig at det er skrevet av en pedagog. Innimellom blir det stilt spørsmål som skal få eleven til å stoppe opp og finne ut noe selv. Det er også levende beskrivelser, som her i et avsnitt om Sør-Amerika:

«Varmen og regnet skaper urskog omkring Amazonas. Den er så tett at en må hogge seg fram. Slyngplantene snor seg alle steder. Nede ved jorda er det tussmørkt, der jaguaren går og lusker. Mest liv er det oppe i trekronene. Der oppe i lyset er det blomster og frukter, og der klatrer apene. Der flakser papegøyer i alle regnbuens farger, og kolibriene, verdens minste fugler, suger blomstersaft

med det lange, tynne nebbet sitt.»

Deretter fortelles det om kautsjuksaft som tappes av trær og blir til gummi som brukes til bilringer og kalosjer. Fra andre trær får vi kakao og kaffe, og det står at det er mest negre som arbeider med å høste kaffebuskene. I kapitlet om USA er også negrene nevnt flere ganger: Forfatteren forutsetter at elevene har hørt om slaveriet, og spør om de kan fortelle hvordan negrene har kommet til Amerika. Rasekonflikten er også nevnt:

«De kvite har ikke så lett for å tåle negrene. Negrene må f.eks. flere steder kjøre i særskilte sporvogner og holde seg til negerkafeeene.» Lenger ut i kapitlet står det: «Sørstatene ville nødige slutte med slaveriet, for det var så mye arbeid de ikke kunne bruke maskiner til. Negrene tålte varmen godt.»

Hvis en har sett en bomullsplante med alle sine tagger og torner, forstår en at det ikke bare var varmen slavene måtte tåle. Det meste de ble utsatt for, var utålelig, og det blir nok formidlet tydeligere til dagens skoleelever.

Bruk av ordet «neger» var ukontroversielt den gangen. Vi stusser nok mer over måten enkelte folkegrupper blir karakterisert på. Det fortelles om negrene som bor sør for Sahara i Afrika: «Hyttene deres er runde. De har flokker av kuer, geiter og høns. Nå hakker de opp jorda og sår korn og har lært mye av de kvite.»

Om urfolket i Australia står det:

«De innfødte australiere er mørke og likner negrene. De står lågt, kan hverken bygge seg hus eller lage klær. De farter omkring fra sted til sted og lever av frukt, røtter og smådyr. Det er ikke mange tusen igjen av dem nå.»

Det meste av boka handler selvfølgelig om vårt eget land, hver eneste landsdel er grundig beskrevet. Her er et lite utdrag om Romerike:

«Her er leirsletter med smådaler på kryss og tvers, og store, jevne sandletter».

Så er det en forklaring om at landskapet her ble utformet i slutten av istida, og at på ei av disse slettene ligger ekserserplassen Gardermoen. Det var mange eldre karer i bygda vår som snakket om da de hadde vært «i eksis» på Gardermoen, så det stemmer, det var ingen flyplass der da. Videre står det:

«Romerike har mye skog og store torvmyrer. Raukoller er det alminnelige kuslaget. Hvor er Eidsvoll? Rånåsfoss skaffer fylket elektrisk kraft. Der Glomma renner ut i Øyeren, tar de opp en stor del av tømmeret. Noe blir saga og høvla ved Lillestrøm. I nærheten der er Kjeller flygeplass.»

Lenge før olje ble funnet i Nordsjøen, ble byen Stavanger skildret slik:

«Byen har mange hermetikkfabrikker. Brislingen blir lagt ned i esker og sendt over hele jorda. Byen har god hamn. Skip går til utlandet med hermetikk, egg og smør, hummer og laks, kjøtt og flesk. Sigurd Jorsalfar gav penger til bygging av den vakre domkirka. Det er også en misjonærskole i byen.»

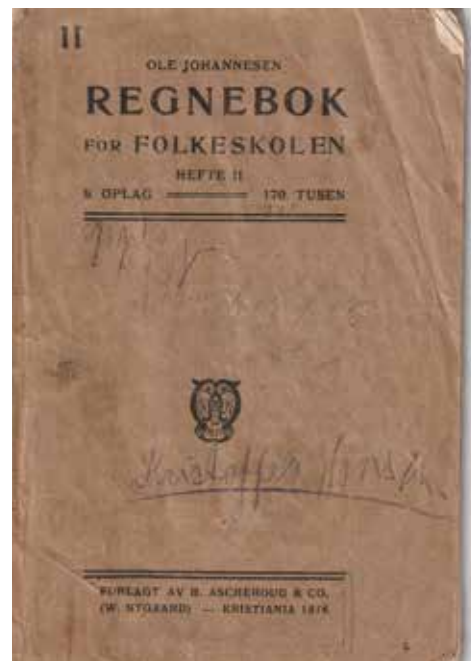
Boka er en kilde til masse kunnskap og fakta, men inneholder også mye som kunne appellere til fantasi og selvstendig tenkning hvis den ble brukt slik det var tenkt. Mye sto og falt med lærerens vilje og evne til å formidle. Da kunne også elever som slet med å lese, få noe ut av å bruke geografiboka.

Regning

Matematikk er et fag basert på uforanderlige fakta, så en skulle kanskje ikke tro at lærebøkene i regning var så forskjellige fra dagens. Men også her speiler tiden seg.

Betegnelsen «matematikk» ble ikke brukt i folkeskolen, faget het «Regning». Matematikk måtte elevene forholde seg til først hvis de gikk videre med teoretisk undervisning på middel-skolen, senere realskolen. Bare ordet «matematikk» fylte nok noen elever med ærefrykt- det hørtes veldig vanskelig ut!

På folkeskolen var det altså «regning» de lærte. Likevel inneholder den eldste boka vi har, «Regnebok for folkeskolen» fra 1916, mange formler og fremmedord som eleven måtte lære for å få gjort oppgavene. Ole Johannessen (1846-1917), som var lærer og matematiker, gav ut dette læreverket i 1903. Det var ett av landets første i faget. Dessverre har vi ikke funnet begynnerboka. Den het «Regne-ABC, og kom ut i 1904. Kanskje den var mer tilpasset barn enn bøkene for eldre elever? Boka vi har foran oss, er uten illustrasjoner, og reglene og forklaringene er skrevet med svært små bokstaver. Elevene måtte i tillegg til god leseferdighet ha godt syn for å greie å lese det.

Velbrukt regnebok fra 1916

Dette er riktignok «Hefte II», og beregnet på elever på 4. og 5.trinn. Likevel slår det oss at her trengtes det dyktige og tilstedeværende lærere, hvis elevene skulle få noe ut av boka.

Eksemplaret vi har, er slitt og velbrukt. Boka er tynn med tettskrevne sider, og som før nevnt, med små skrifttyper. Papir var dyrt, man sløste ikke med det. Det gjenspeiler seg også i at på de fleste skoler hadde elevene en egen liten tavle. Den ble brukt til både skriveøvelser og utregninger. Alt kunne viskes ut, og tavla ble brukt om igjen og om igjen i stedet for kladdebøker.

Emnene i denne boka er brøk, mål og vekt. Det forutsettes nok at elevene behersker de fire regningsartene godt før de skal i i gang med dette stoffet. De må også ha lært flere begreper, bare se på denne forklaringen på side 5 i boka: *Naar et tal skal divideres med et andet (og mindre) tal, og divisionen ikke gaar op, er kvotienten (svaret) lik den ufuldstændige kvotient plus en brøk hvis tæller er resten og nævner divisoren.*

Vi har også et eksemplar av hefte III. Innholdet her er: Reguladetri, prosent, rente- og delingsregning og romberegning. Dette er for de eldste elevene, 6. og 7. trinn. Utgaven er fra 1931, og er nok revidert noen ganger. I avsnittet om romberegning er det noe som kan ligne illustrasjoner, men sidene er like tettskrevne, bokstavene like små.

Tekstoppgavene i begge heftene er tatt fra dagliglivet og skal vise hvordan teori kan brukes i praksis. Her finner vi mye som gir et inntrykk av livet på den tida

da boka ble brukt. Priser og pengeverdi er en ting, men innholdet viser også at dette er fra en annen tid. Det handler om kull og koks, havre til hesten, hjulryttere og syjomfruer. Her er noen eksempler fra hefte II (1916):

30 hl koks skal bæres fra vognen ind i kulboden i sækker som rommer 1,5 hl. Hvor mange sækker blir det?

Hvor længe vil 150 hl vare naar man daglig bruker til sine hester a) 1,50 hl? b) 3,75 hl? c) 6,25 hl?

Hvor lang vei har en hjulrytter tilbake-lagt naar hvert hjul paa hans velociped har en diameter paa 1,25m. og har dreiet sig 1000 ganger?

En syjomfru kjøpte en symaskin for 60 kr. Hun betalte kontant 16 kr. og senere 5,50 kr. hver maaned. Hvor længe vil det vare før det hele er betalt?

Fra hefte III (1931) har vi disse eksemplene:

På en lampe som har brent 4 timer hver dag, har man i en uke brukt 1,75 l olje. Hvor meget olje vil da gå med i en måned, når lampen brenner 5 timer hver dag?

En mann eier et hus som han har betalt 24800 kr. for. Hans utgifter til skatter og vedlikehold utgjør 485 kr. Hertil kommer også hva han taper i renter hvert år efter 5 pct. pro anno. Han leier bort to bekvemmeligheter, som til sammen innbringer ham 1080 kr. om året, og bebør selv den tredje. Hvor stor blir da hans egen husleie?

Hvis elevene var gode lesere, var sikkert mange av disse oppgavene både nyttige og motiverende. Men for dyslektikere har tekstopp-gaver alltid vært et ork, og vi vet at den gangen ble barn som strevde med lesing ofte betegnet som «dumme». Så de ble egentlig mer eller mindre oversett. De klarte jo ikke å lære noen ting likevel. Uvitenhet om lese- og skrivevansker har skadet mange elever som med litt tilpasning kunne klart seg veldig godt på skolen. Men det er en annen historie, og er bare ett eksempel på at alt var ikke bedre i «de gode, gamle dager».

Til slutt skal vi se på noen eksempler på eksamensoppgaver i regning. Fram til 9-årig grunnskole ble obligatorisk, hadde alle eksamen i norsk og regning etter sju års folkeskole. (De som hadde valgt engelsk, hadde eksamen i det også.)

Denne oppgavesamlingen er fra 1946, og tekstopp-gavene er gode tidsbilder.

Her er også endringen i priser og pengeverdi det mest iøynefallende:

Kjøpmann Mads Olsen leverer 1.april følgende varer til skomaker Hans Pedersen; 3,5 kg sukker a kr.0,60 pr. kg, 1,5 kg kaffe a kr. 3,50, 2,6 kg rosiner a kr.1,20 pr.kg, 20 l olje a 24 øre pr. l og 12,5 kg kveitemjøl a 44 øre pr.kg. På olje og mjøl blir det ikke gitt noen rabatt; på de øvrige varene 5 % rabatt. Skriv ut kvittert regning!

En dress koster 65 kr. Hvor mye må kjøperen betale når han får 12 % i rabatt?

Nils, Per og Hans skulle dyrke opp et jordstykke for kr. 1030, 00. Nils arbeidet 28 dager, Per 25 dager og hans 22 dager. De måtte leie hest og mann i 4 dager til steinkjøring, og for dette betalte de 18 kr. pr. dag. Til dynamitt og redskap gikk det i alt kr. 58,00.

Hvor stor ble daglønna for de 3 arbeiderne?

Hvor mye fikk hver utbetalt av akkordsummen?

Etter å ha sett på noen gamle lærebøker, skjønner vi at det ikke var lite barn skulle lære på skolen i første del av 1900-tallet. For mange var det nok strevsomt. De tilbrakte mindre tid på skolen enn dagens elever, de hadde arbeid og plikter hjemme, og de fleste kunne ikke forvente hjelp med lekser. Skoletimene var nok ofte ensformige, det var stor forskjell på lek og alvor! Heldigvis var noen lærere kloke pedagoger, og prøvde å «leke inn» kunnskap med de midlene de hadde til rådighet. Men de måtte nok regne med å bli kritisert for det: «Ungene lærer jo ingenting på skolen lenger, de bare leker!»

Lekens betydning for læring vet vi mer om i dag, og det gjenspeiler seg i moderne læremidler. Barna på kalenderbildene våre hadde neppe forventninger om at det skulle være så morsomt i skoletimene, men vi får håpe de likevel opplevde det av og til! Og jeg håper inderlig de fikk hjelp til å forstå vanskelige tekster!

KILDER:

Snl.no/norsk utdanningshistorie
Horns geografi for folkeskolen, revidert utgave 1941
Ole Johannessen: Regnebog for folkeskolen, hefte II. 1916
Ole Johannessen: Regnebog for folkeskolen, hefte III. 1931

Merk: Utdragene fra bøkene har den rettskrivningen som var normen for lærebøker på den tiden de ble gitt ut.

Siste side i begge regnebøkene viste gamle og nye mål. De gamle var fremdeles i bruk, selv om det metriske system ble innført i 1875.

Denne teksten må ha vært vanskelig å lese for en ti-åring!

Eksempel på illustrasjoner i regnebok fra 1931

Jakten på fortiden

Tekst og foto: Tom-Arne Ullersmo

Øksa på bildet er mest sannsynlig en stridsøks fra Vikingtiden, dvs. rundt år 1000. Jeg fant den på Gran gård i Frogner i mai 2021. Øksa er laget av jern og er 17,5 cm lang.

Litt informasjon om vikingøks

Våpen i vikingtiden var nærmest et statussymbol, men ikke bare det. Det var også en nødvendighet.

I Vikingtida sa loven at alle frie menn skulle eie våpen. Dersom de ikke hadde våpen, kunne de bli dømt til å betale en stor bot. De viktigste våpna som alle voksne menn skulle ha var spyd, øks eller skjold og sverd. Sverd var dyrere enn øks. De fattige hadde derfor mest økser, kniver og stokker.

Takk til våre sponsorer:

interoptik
Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

Økland

idé

Vi tar hånd om
ditt budskap og sørger
for at det blir sett!

X-Idé AS - Marcus Thranes vei 100, 1472 Fjellhamar - www.xide.no

**Akershus
energi**

Inspirert av *framtida*

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

Alle fikk prøve å gå med harva

Gammeldags skole i 2021

En stemmingsrapport

Tekst og foto: Anne-Marie Lund

«Det var en skikkelig streng lærer!» En flokk unger kommer løpende ut fra den gamle skolestua på Vølneberg etter en time med gammeldags skole. Noen av dem ser ut som de hører til i «gamle dager», med kjoler, forklær og fletter. Nå skal de ned på sletta og leke slike leker som besteforeldrene og oldeforeldrene deres gjorde når det var frikvarter.

På en svær trestamme er det festet en plakat med forslag til forskjellige leker og reglene som skal brukes. De leser ivrig på plakaten, og snart er ungene i gang med «Slå på ring», og det høres hujing og glade rop.

Det er strålende sol denne siste dagen i mai, og flagget vaier over grønne plener og de gamle husene på Vølneberg. Dette er en festdag, den første i uka med gammeldagsskole på Vølneberg. Tenk at det ble mulig å arrangere denne skoleuka igjen! I fjor gikk det ikke på grunn av smitteverntiltakene. Men nå er det liv og røre både i den lille skolestua fra 1863 og ute på tunet, slik det skal være på denne tiden av året. Den «nye» skolen er åpen, det er låven også, så det skjer nok noe spennende både her og der. Under et tre i skyggen bak skolestua står hesten Tømtevár, hun har en hvilestund akkurat nå. Men på jordet står ei harv som snart skal tas i bruk, slik at barna skal få merke hvordan gårdsarbeidet ble gjort på oldefars tid.

Siden 2005 har Blaker og Sørum Historielag arrangert gammeldags skole på Vølneberg sammen med Den kulturelle skolesekken i kommunen. Fjerdeklass-

inger fra alle skolene i gamle Sørums kommuner, Frogner, Vesterskaun, Sørumsand, Haugtun, Skåningsrud og Fjuk får oppleve en slik spesiell dag. Denne mandagen er det elever og lærere fra Haugtun, Fjuk og Vesterskaun som er på besøk, og de andre kommer hver sin dag utover i uka. Når uka er omme, regner de med at ca. 280 elever har vært innom. Mange gode hjelpere er på plass for å gi barna en fin opplevelse, og mange har vært med på dette i flere år. «Det er så trivelig å drive med dette, ungene er blide og greie, det har aldri vært noe tull», forteller Bjørn Tveit. Han har hjulpet til med gammeldags skole siden starten. Det er tydelig at de voksne som bidrar her, liker å være sammen med unger!

Men hvordan ble det mulig å få det til i 2021, da alt har vært så usikkert?

«Alt var planlagt og klart, så da

smitteverntiltakene i Lillestrøm kommune ble lettet på den 27. mai, var det bare å gi beskjed til skolene og sette i gang», sier leder av Historielaget, Kåre Bøhler. På skolene har lærerne forberedt elevene på det de skal oppleve, og det bidrar nok til at de oppfører seg så fint. De vet hva som forventes av dem.

Vi får bli med inn i skolestua og se hvordan den strenge læreren klarer å holde kustus. Elevene stiller pent opp på rekke ute, og dette året er det en viktig ting som alle må gjøre før de får komme inn, nemlig vaske hendene med sprit. Det har ungene blitt vant til gjennom tida med pandemi, så det går greit. Så setter de seg to og to på pultene, og læreren, Wenche Helthrop, forklarer at når hun står nede på gulvet, er hun bare Wenche. Men oppe på «podiet» ved kateteret, er hun «Frøken», og da må alle gjøre som hun sier. «Reis opp», sier hun, «nå skal vi

«Frøken» Wenche Heltorp fikk blomster i friminuttet.

Pent på rekke to og to.

Frøken forteller om Moses i sivet.

begynne med å synge en salme.» Alle er raskt oppe og stemmer i med «Alltid freidig når du går», som de tydeligvis kan utenat.

Så er det bibelhistorie, og Frøken tar fram en plansje med et fargerikt bilde av «Moses i sivet». Det er dagens fortelling, og elevene sitter som tente lys og følger med. De rekker pent opp hånda når Frøken stiller spørsmål, og vet litt av hvert om både Faraer og Nilen.

Tidligere år har barna fått prøve å skrive skjønnskrift med penn og blekk i skoletimen. Men dette året, med korona-restriksjoner, måtte arrangørene finne på noe annet. Så da ble det bibelhistorie, slik det alltid var første time i gamle dager.

Vi lister oss ut før timen er ferdig, for det foregår noe borte i «nyskolen» fra 1923 også. Her er blide damer fra Vevringen på plass for å vise elevene hvordan klær ble laget hjemme på gårdene i gamle dager. Noen karder ull, noen spinner på en rokk, det strikkes og veves. Damene forteller at de også måtte finne en ny vri denne gangen. Før har elevene fått prøve seg ved vevstolene etter tur i håndarbeidstimene. Men det ville tatt for mye tid å vaske og sprite alt i mellom hver elevgruppe, og derfor lærer de nå om hvordan en «tull» med ull kan bli et til klesplagg. Aktiviteten ved bordene der barna sitter, tyder på at de koser seg med opplegget!

Det tredje punktet i dagens program er å lære litt om jordbruk og skogbruk slik det var før.

Her kommer Tømtvår inn som en viktig aktør, for arbeidshesten var det

nærmeste en kom traktor da slike enda ikke fantes. Hun blir spent for harva, og alle elever som vil, får holde i tømmene og styre harva ute på jordet med Odd Roar Stenby som trygg veileder. Etterpå får de se hvordan hesten ble brukt når de skulle flytte tømmerstokker, og ungene får prøve å feste lunnedraget. Å dra slipesteinen var kanskje den jobben unger flest ble satt til før i tida, så det får de også prøve. Alt foregår med kyndig veiledning av erfarne, hyggelige karer. Så får de komme inn i låven. Her er det en flott samling av gamle redskaper, og Elin Mørk viser ungene rundt og forteller hva dette ble brukt til.

Da vi drar i fra Vølneberg, ser vi en veteranbuss som står ved veien og venter på at barna skal bli klare til å fraktes hjem. De skal altså få oppleve «gamle dager» fra begynnelse til slutt.

Masse ros fortjener alle som igjen har stått på for å få dette i stand! Så bra at de fikk det til denne våren da det fremdeles har vært mye usikkerhet rundt smitteutviklingen og hvilke regler som skal gjelde.

Fjerdeklassingene i bygdene våre fikk en opplevelse de kommer til å huske lenge!

Les mer om Vølneberg skoles historie på hjemmesiden vår, blakerogsorumhistorielag.no. Klikk på menyen, så finner du SLORA MØLLE & VØLNEBERG. Her ligger også mer om skoleuka i 2021 og flere bilder.

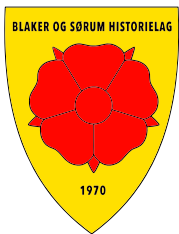
Disse karene er klare for å lære elevene om gårdsarbeid

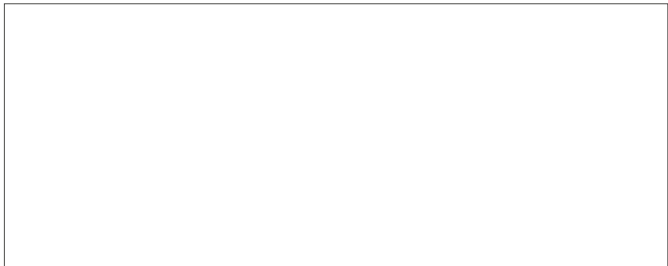
Slik lagde de klær: Først må ulla kardedes og spinnes

Og så blir trådene til tøy i veven

SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
AASGAARDVEGEN 230
1923 SØRUM

ISSN 1894-8154

En ikke helt ufarlig transport fra Båthavna på Sørumsand ned til Stengerekka. Traktor og tømmerkran ankommer her «rierkaret» og arbeidet med å ta ut stein og ødelagt laftetømmer kan begynne. Lektene er utlånt fra Fetsund Lenser. Foto: Bjørn Rehoff Larsen